

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук Владикіна Олександра Насирбеговича на дисертацію Кравчук Дар'ї Сергіївни на тему «Темпоральні оціночні поняття в цивільному праві України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Зародження, розвиток та реалізація юридичних фактів в контексті виникнення, зміни, припинення та належного функціонування цивільних правовідносин завжди відбувається у нормативно регламентованих часових проміжках. Слід визнати, що юридичним фактам в сфері цивільних правовідносин також притаманні темпоральні властивості, а темпоральність вказаних фактів виступає їх невід'ємною складовою ознакою. У цілому ряді випадків темпоральність юридичних фактів нерозривно пов'язана із оціночними поняттями.

Використання в Цивільному кодексі України оціночних понять має чимало переваг, серед яких універсальність і гнучкість регулятивного впливу на цивільні правовідносини, їх легка пристосовуваність до динаміки суспільного життя й конкретно-історичних умов місця, часу та стану, суб'єктного складу правозастосовної ситуації; відображення в цивільному праві визначальних суспільних цінностей; мінімізація обсягу та кількості норм права тощо.

Разом з тим, вітчизняна теоретико-правова наука не містить комплексних досліджень, що детально висвітлюють зміст темпоральних оціночних понять, їх характеристику, класифікацію та практику застосування, що й зумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженому наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, а також Основних напрямів наукових досліджень Національної академії

внутрішніх справ на 2018–2020 роки та Плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт НАВС на 2018 рік.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 27 листопада 2018 року, протокол № 18.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна. Дисертаційна робота Кравчук Д.С. є обґрунтованим і комплексним науковим дослідженням, присвяченим розробці концепції темпоральних оціночних понять у цивільному праві України, формуванню науково обґрунтованої теоретичної основи для вдосконалення цивільного законодавства та забезпечення єдності судової практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується широкою джерельною базою здійсненого дослідження, що містить 317 джерел.

Авторка використала у дисертації численні прийоми наукового аналізу, продемонструвала відповідну апробацію отриманих результатів своїх наукових розвідок.

Достовірність одержаних результатів досягнута завдяки належному теоретичному обґрунтуванню вихідних положень дослідження.

Здобувачкою в роботі сформульовано цілу низку положень наукової новизни, що заслуговують на увагу, зокрема: вперше запропоновано визначення темпорального оціночного поняття в договірних зобов'язаннях, під яким слід розуміти конкретизовані законодавцем поняття, що стосуються часових меж існування певних правових явищ (процесів, дій), що надають можливість сторонам договору або іншим суб'єктам правозастосування здійснювати самостійну оцінку фактів, однак ураховуючи індивідуальні особливості конкретного договірного правовідношення та в межах, визначених законом; аргументовано необхідність розподілу використання темпоральних оціночних понять у договірних і недоговірних зобов'язаннях, встановлено їх специфіку та на підставі практичного застосування здійснено їх характеристику; здійснено класифікацію темпоральних оціночних понять залежно від запропонованих

автором критеріїв, зокрема темпоральні оціночні поняття можна поділити: 1) за підставами їх виникнення на законодавчо встановлені та договірні; 2) за характером визначеності на ті, що вказують на точний момент, подію, з яким пов'язують юридичні наслідки, узагальнені та відносно визначені; 3) за правовими наслідками: правовстановлюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі; удосконалено концептуальні положення та пропозиції щодо приведення норм цивільного права, що містять синонімічні темпоральні оціночні категорії, до правил нормопроєктувальної техніки з метою недопущення дублювання таких понять і, як наслідок, підвищення якості, сприяння та полегшення правозастосування; дістали подальшого розвитку пропозиції з удосконалення практичних аспектів застосування та тлумачення норм, що містять темпоральні оціночні поняття і щодо внесення змін до ЦК України, з метою конкретизації наявних темпоральних оціночних понять, що сприятиме підвищенню ефективності регулювання цивільних правовідносин.

Перераховані та інші положення наукової новизни дисертаційного дослідження мають важливу наукову та практичну цінність, містять елементи новизни, свідчать про наукову зрілість здобувачки і є очевидним внеском у розвиток юридичної науки України.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Досягненню мети і задачі дослідження сприяло використання здобувачкою цілої низки загальнонаукових і спеціальних методів. Так, зокрема, в роботі використано діалектичний метод пізнання та метод абстрагування з метою вивчення предмету дослідження у його динамічному розвитку, цілісності та суперечностях (підрозділи 1.1, 1.3). Завдяки методу порівняння виявлено відмінності між досліджуваними правовими явищами, а саме виокремлено темпоральні оціночні поняття серед загальних оціночних та на підставі цих відмінностей здійснено їх класифікацію (підрозділи 2.1–2.3). Використання методів індукції та дедукції сприяло виявленню судових помилок та формулюванню висновків про наявність практичних проблем застосування темпоральних оціночних понять у цивільному праві, а також сприяло

розробленню рекомендацій щодо тлумачення темпоральних оціночних понять (підрозділи 3.1–3.3).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Необхідно відзначити логічну структуру дисертаційного дослідження, що включає анотацію, вступ, три розділи, що містять дев'ять підрозділів, а також висновки, список використаних джерел та додаток.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну основу дисертації; викладено наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, надано відомості про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дослідження, зазначено структуру роботи.

Розділ 1 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження темпоральних оціночних понять у цивільному праві України» складається з трьох підрозділів і присвячений аналізу стану наукового розроблення та еволюції цивільно-правового регулювання оціночних понять у цивільному праві, методології дослідження темпоральних оціночних понять та визначенню поняття, ознак та функцій темпоральних оціночних понять у цивільному праві.

У розділі 2 «Класифікація та характеристика темпоральних оціночних понять у цивільному праві України» здобувачкою запропонована класифікація темпоральних оціночних понять у цивільному праві та здійснена змістовна характеристика темпоральних оціночних понять у договірних та недоговірних зобов'язаннях. В контексті проведених досліджень здобувачкою запропоновано класифікацію темпоральних оціночних понять: 1) за підставами їх виникнення: законодавчо встановлені – ті, що закріплені в законах й інших нормативно-правових актах цивільного законодавства; договірні – встановлені за домовленістю сторін; 2) за характером визначеності: вказують на точний момент, подію, з яким пов'язують юридичні наслідки (у момент народження, з моменту створення, з дня, до, після); узагальнені – визначають орієнтири, з якими необхідно пов'язувати юридичні факти (розумний строк, у разі необхідності, невідкладна потреба); відносно визначені – вказують на

абстрактний проміжок часу, з яким пов'язані певні юридично значущі дії (постійно, тимчасово, негайно); 3) за правовими наслідками: правовстановлюючі – ті, що пов'язані з виникненням цивільних правовідносин, окремих прав й обов'язків; правозмінюючі – ті, що спрямовані на зміну цивільних правовідносин, окремих прав та обов'язків; правоприпиняючі – ті, що пов'язані з припиненням цивільних правовідносин, окремих прав й обов'язків.

Розділ 3 «Теоретико-правові проблеми тлумачення та застосування темпоральних оціночних понять у цивільному праві України» присвячений особливостям тлумачення цивільно-правових норм, що містять темпоральні оціночні поняття, специфічним особливостям застосування цивільно-правових норм, що містять темпоральні оціночні поняття та практичним аспектам реалізації судового розсуду під час застосування цивільно-правових норм, що містять темпоральні оціночні поняття. Автором обґрунтовано висновки про те, що тлумачення текстуального вираження норми права, яка містить темпоральне оціночне поняття, допускає можливість її конкретизації в процесі тлумачення. Тлумачення дозволяє визначити повний сенс правового розпорядження, який надалі конкретизується залежно від індивідуально-конкретних умов місця, часу, характеру обставин.

Загальні висновки логічно випливають з положень дисертаційного дослідження та у концентрованому вигляді відображають основні результати дисертації.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки можуть бути використані у нормопросектувальній сфері, зокрема, висновки, пропозиції та рекомендації, викладені в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватися з метою удосконалення норм цивільного законодавства, що містять темпоральні оціночні поняття. Крім цього, викладені в дисертації положення можуть використовуватися у науково-дослідній сфері як основа для розв'язання та подальшого дослідження проблем тлумачення і застосування темпоральних

оціночних понять та в освітньому процесі, під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Цивільне право України» й інших галузевих дисциплін.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих автором працях. За результатами виконаного дисертаційного дослідження опубліковано п'ять наукових статей, чотири з яких у фахових юридичних виданнях України, одна – у міжнародному науково-практичному журналі, а також у чотирьох тезах виступів на науково-практичних заходах, зокрема, на міжнародних науково-практичних конференціях і науково-теоретичному круглому столі.

Стиль та мова викладених результатів дослідження. Дисертаційна робота характеризується науковим стилем викладення. Текст дисертації є логічним та чітко структурованим, про що свідчать узагальнення основних теоретичних та практичних положень нормативного закріплення, тлумачення та застосування темпоральних оціночних понять у цивільному праві України.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації. Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує відповідність основним положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотацію і текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Фактів порушень академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях не виявлено, використаний матеріал інших авторів містить посилання на відповідні джерела.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Не зважаючи на те, що загалом дисертацію можна оцінити позитивно, як завершене наукове дослідження, водночас деякі її положення мають дискусійний характер, що також потребують додаткового уточнення й аргументації під час захисту.

1. У виконаній роботі міститься понад двісті згадувань слів «оціночне поняття» та «оціночні поняття». Разом з тим, в наукових джерелах, зокрема, на рівні дисертаційних та монографічних досліджень таких вчених як Зеленко І.П., Рибалко В.О., Тітко І.А. при опису сфери подібних правовідносин використовується поняття «оцінні поняття». Зважаючи на існуючу

термінологічну неоднозначність до здобувачки постає питання щодо їх подібності чи відмінності в контексті саме досліджуваної проблематики?

2. У підрозділі 3.1. дисертації авторкою детально висвітлюються питання щодо особливостей тлумачення цивільно-правових норм, що містять темпоральні оціночні поняття. Так, у тексті підрозділу перераховуються такі способи тлумачення темпоральних оціночних понять як: офіційний, граматичний, логічний, функціональний, мовний, казуальний тощо. При цьому наголошується, що Велика Палата Верховного Суду є також суб'єктом тлумачення оціночних понять, зокрема й темпоральних, висновки якої є основою рішень судів нижчих інстанцій. У зв'язку з цим хотілося б дізнатися у здобувачки, який з перерахованих у підрозділі способів тлумачення темпоральних оціночних понять є найефективнішим в контексті захисту прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

3. У підрозділі 3.3. роботи здобувачкою досліджуються практичні аспекти реалізації судового розсуду під час застосування цивільно-правових норм, що містять темпоральні оціночні поняття наголошуючи, що важливу роль у визначенні цивільно-правових норм, що містять темпоральні оціночні поняття, відіграє саме суд. З цього приводу хотілося б дізнатися, чи досліджувалися здобувачкою питання прояву цивільного процесуального принципу розумності, як підстави застосування судового розсуду та його меж в контексті практичних аспектів реалізації судового розсуду під час застосування цивільно-правових норм, що містять темпоральні оціночні поняття?

Висловлені зауваження не зменшують цінності роботи, її теоретичного і практичного значення.

Висновки та рекомендації щодо присудження ступеня доктора філософії. Дисертаційне дослідження Кравчук Дар'ї Сергіївни на тему «Темпоральні оціночні поняття в цивільному праві України», подане на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною за своїм змістом та відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої

освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Кравчук Дар'я Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –
доцент кафедри інтелектуальної
власності та приватного права
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»,
кандидат юридичних наук

 Олександр ВЛАДИКІН

Підпис Олександра Владичина
засвідчує
Власний секретар
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Валерія Хольсько